

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa ehdotusta. Raiskauksen tunnusmerkistön muuttaminen vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi on Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista ja sukupuolten tasa-arvoa lisäävä tärkeä ja odotettu uudistus. Tasa-arvovaltuutettu on suositellut mm. eduskunnalle antamassaan kertomuksessa (K 22/2018 vp) raiskauksen tunnusmerkistön muuttamista suostumusperusteiseksi.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen yleissäännöksiä tarkentavana mainintoja niistä erityisistä tilanteista, joissa uhrilla ei ole mahdollista muodostaa tai ilmaista tahtoaan, mukaan lukien pelkotila ja tilanteen äkillisyys.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

-

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa seksuaalisen ahdistelun soveltamisalan laajentamista. Ehdotettu laajennus lähentää seksuaalisen ahdistelun teonkuvausta lähemmäs tasa-arvolaisia kiellettyä häirintää. Myös Istanbulin sopimus edellyttää selvästi, että myös muu kuin fyysistä koskettelua

sisältävä ahdistelu on rangaistavaa. Lisäksi on huomattava, että myös muut seksuaalirikokset kuin seksuaalinen ahdistelu, ml. alaikäisiin kohdistuvat seksuaalirikokset, voivat olla tasa-arvolaisissa kiellettyä häirintää.

Seksuaalisen ahdistelun ja seksuaalisen tai sukupuoleen perustuvan häirinnän uhrin oikeusturva

Toisaalta tasa-arvovaltuutettu huomauttaa, että rikoslaissa kriminalisoidun ahdistelun ja tasa-arvolaisissa (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 609/1986) kielletyn seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän välinen suhde on osin epäselvä. Koska sama teko voi olla sekä tasa-arvolaisissa syrjintänä kiellettyä häirintää että rikoslaissa kriminalisoitu teko, käsitteiden ja määritelmien johdonmukaisuuteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Erityisesti uhrin oikeussuojan ja toisaalta tekijän vastuun kohdentumisen mahdolliset epä johdonmukaisuudet ja aukkokohdat tulisi selvittää.

Tasa-arvolain 7 §:ssä seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä määritellään kielletyksi sukupuolisyrynnän muodoksi. Tasa-arvolain häirintäsäännöksillä suojellaan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, kun taas sukupuoleen perustuva häirintä on muunlaista ei-toivottua käytöstä, joka liittyy henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun.

Tasa-arvovaltuutetun käsityksen mukaan seksuaalinen ahdistelu voi kattaa sekä seksuaaliseksi että sukupuoleen perustuvaksi häirinnäksi katsottavia tekoja. Työryhmämietinnössä todetaan muun muassa, että ”seksuaalisesti merkityksellisten ruumiinosien kommentointi tämän kuullen esimerkiksi julkisella paikalla voisi joissain tapauksissa katsoa olevan omiaan loukkaa-maan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta” (s. 175). Esimerkinomainen kommentointi ei välttämättä ole luonteeltaan tasa-arvolain tarkoittamalla tavalla seksuaalista, mutta se voi olla muuten sukupuoleen perustuvaa.

Oikeussuojan kannalta merkittävimmät erot kriminalisoidussa seksuaalisessa ahdistelussa ja tasa-arvolaisissa kielletyssä häirinnässä liittyvät uhrin mahdollisuuteen saada rahallista korvausta/hyvitystä, vastuun kohdistumiseen, tahallisuuden merkitykseen ja todistustaakkaan. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön mukainen teko on hyvin todennäköisesti samalla myös tasa-arvolaisissa kiellettyä häirintää. Toisaalta häirinnästä voi vaatia (tietyin edellytyksin) tasa-arvolain mukaista hyvitystä vain oppilaitoksissa, etujärjestöissä, työelämässä ja tavaroiden ja palvelujen tarjonnassa. Hyvitysvastuu ei tällöin kohdistu häiritsijään henkilökohtaisesti. Työelämän häirintätilanteissa oikeussuojakeinot voivat näyttäytyä uhrin kannalta erityisen mutkikkailta, koska samaa tekoa voidaan arvioida tasa-arvolaisissa kiellettyinä syrjintänä ja rikoslain työsyryntärikoksena, työturvallisuusrikoksena ja esimerkiksi seksuaalisena ahdisteluna.

Tasa-arvolain häirintätilanteissa tekijältä ei edellytetä tahallisuutta ja kantajan todistustaakkaa on helpotettu. Myös hyvityksen rahallisesta minimimäärästä on säädetty laissa. Olisi hyvä selvittää oikeusturvan eroja erityisesti siltä osin, kun kyse on uhrin saamasta korvauksesta kuten

vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 6 §:n kärsimyskorvauksesta tai muusta korvauksesta ja toisaalta mahdollisesta hyvityksestä.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten mahdollisuus käyttää turvallisesti pukeutumis- ja peseytymistiloja

Tasa-arvovaltuutettu pyytää kiinnittämään huomiota jatkovalmistelussa su-kupuolen moninaisuuden kysymyksiin. Työryhmämietinnössä esitetään esimerkkinä seksuaalisen ahdistelun avoimesta tekotavasta tilannetta, jossa henkilö menee ”oikeudettomasti vastakkaisen sukupuolen pukeutumis- tai peseytymistilaan uimahallissa” (s. 176).

Sukupuolivähemmistöjä edustavat järjestöt ovat ilmaisseet tasa-arvovaltuutetulle huolensa tästä maininnasta. Tasa-arvovaltuutettu toteaa, että esimerkkivalinta voi olla vaikeasti tulkittava ja entisestään vaikeuttaa sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten tilannetta uimahallien vain kahdelle sukupuolelle suunnitelluissa pukeutumis- ja peseytymistiloissa. Ihmisen juridinen sukupuoli ei aina vastaa hänen sukupuoli-identiteettiään ja sukupuolen ilmaisuaan. Sukupuolivähemmistöön kuuluvan ihmisen keholliset ja ulkonäölliset sukupuolipiirteet voivat poiketa keskimääräisestä. Tämä voi aiheuttaa joskus ongelmia pukuhuone- ja peseytymistilanteissa. Juridinen sukupuoli ei ole kaikissa tilanteissa oikean pukeutumis- ja pesutilan arvioinnissa ratkaiseva tekijä. Sukupuolivähemmistöön kuuluvilla ei ole käytännössä aina mahdollisuutta erilliseen pukeutumistilaan tai muunlaiseen intimitetsuojaan pukeutumis- ja peseytymistiloissa silloin, kun sille olisi tarvetta. Seksuaalisen ahdistelun avoimella tekotavalla ei varmastikaan ole tarkoitus saattaa sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten pukeutumis- ja peseytymistilojen käyttöä kriminalisoinnin piiriin. Tasa-arvovaltuutettu esittää, että tämä seikka huomioidaan jatkovalmistelussa säännöksen perusteluissa.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa uutta kriminalisointia, joka vastaa siihen nykyajan ilmiöön, että esimerkiksi entinen parisuhdekumppani kostotarkoituksessa levittää internetissä ja sosiaalisen median välityksellä henkilöstä intiimejä kuvia (niin kutsuttu kostoporno, revenge porn).

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

-

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

-

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

-

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

-

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

-

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

-

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

-

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että mietinnössä on arvioitu ehdotetun lakiuudistuksen sukupuolivaikutuksia. Tällaisenaan sukupuolivaikutusten arviointi on kuitenkin varsin suppea ottaen huomioon, että kyseessä olisi merkittävä sukupuolten tasa-arvoa parantava uudistus ja seksuaalinen väkivalta on erittäin sukupuolittunut ilmiö. Tasa-arvovaltuutettu toivookin, että jatkovalmistelussa sukupuolivaikutusten arviointia laajennetaan ja syvennetään.

Sukupuolivaikutuksissa tulisi huomioida kattavammin myös erilaiset tekijät, jotka vaikuttavat haavoittuvuuteen ja riskiin joutua seksuaaliväkivallan uhriksi ja jotka voivat myös vaikuttaa uhrin halukkuuteen ja valmiuksiin saattaa tapahtunut seksuaalirikos viranomaisten tietoon. Sukupuolen lisäksi muun muassa vammaisuus, ikä ja maahanmuuttajatausta voivat olla merkityksellisiä. Tätä ei ole tuotu vaikutusarvioinnissa esille.

Lapsiin kohdistuvien rikosten osalta ei ole arvioitu esitettyjen ikärajojen ja uusien säännösten merkitystä erikseen tyttöjen ja poikien osalta. Kuitenkin oletettavaa on, että alaikäisten sukupuolisuhteista ja kypsyydestä on sukupuolen mukaan eriteltyä tietoa.

Sukupuolivaikutusten arvioinnin osalta mietinnössä on viitattu tasa-arvolain 4 §:ään ja viranomaisten velvollisuuteen edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa.

Tämän lisäksi tasa-arvolain 6 c §:n mukaan viranomaisen tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Syrjinnän ennaltaehkäisemiseksi julkisten palvelujen tarjonnassa tulee ottaa huomioon se, että palvelu on järjestetty myös sukupuolivähemmistöön kuuluvia ajatellen. Velvoite koskee esimerkiksi kuntien järjestämiä liikuntapalveluja. Tasa-arvovaltuutettu on suositellut yhtenä keinona sukupuolen moninaisuuden huomioon ottamiseksi ja syrjinnän ennalta ehkäisemiseksi sitä, että naisille ja miehille sukupuolitettujen tilojen lisäksi olisi käytettävissä sukupuolineutraaleja tiloja. Edelleenkin mahdollisuus tarvittaessa yksityisyyteen puku- ja peseytymistiloissa ei valitettavasti toteudu kaikissa julkisissa liikuntapalveluissa. Tästä johtuvat ongelmat eivät saisi johtaa seksuaalivähemmistöön kuuluvien kohdalla vääriin tulkintoihin ja epäilyihin esimerkiksi seksuaalisesta ahdistelusta.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Raskauden keskeyttämisestä annettuun lakiin (239/1970) on ehdotettu lähinnä teknisluontoiset muutokset muuttamalla viittaukset rikoslain säännöksiin.

Nykyisen lain 1 §:n 3 kohdan mukaan raskaus voidaan keskeyttää, jos nainen on saatettu raskaaksi rikoslaissa tarkoitetuissa yksilöidyissä olosuhteissa. Toisaalta lain 3 §:ssä edellytetään, että rikoksesta on nostettu syyte tai se on ilmoitettu syytteeseen pantavaksi taikka rikoksen tapahtumista asian johdosta toimitetun esitutkinnan perusteella on pidettävä ilmeisenä.

Tasa-arvovaltuutettu ei pidä tällaista 3 §:n mukaista säännöstä nykyaikaisena. Raskauden keskeytys on joka tapauksessa nykyisen lain mukaan mahdollista jo lain 1 §:n 2 kohdan sosiaalisen syyn perusteella. Rikostutkinnan liittäminen naisen mahdollisuuteen keskeyttää raskaus vähentää naisen oikeutta itse määrittellä tarpeensa keskeyttää raskaus. Tasa-arvovaltuutettu pitäisi riittävänä edellytyksenä rikosilmoituksen tekoa.

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen toimeenpano edellyttää kattavaa tiedottamista. Poliisille, syyttäjille ja tuomioistuimille on taattava riittävät resurssit seksuaalirikosten käsittelemiseksi ilman aiheettomia viivytyksiä. Säännösten soveltamista ja oikeuskäytäntöä on seurattava ja uhreille on taattava asianmukaiset palvelut. Myös Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO-asiantuntijakomitea on huomauttanut viranomaisten koulutustarpeista ja naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien palveluista Suomea koskevissa suosituksissaan (GREVION suositukset nro 8 ja 11, IC-CP/Inf(2020)3). Koulutustarpeet koskevat poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten lisäksi myös mm. sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä.

Tasa-arvovaltuutettu ehdottaa lisäksi jatkovalmistelussa pohdittavaksi, miten uudistuksessa huomioidaan valtasuhteissa tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö. Vähintäänkin olisi hyvä seurata oikeuskäytäntöä siltä osin, tuleeko tällainen seksuaalinen hyväksikäyttö käytännössä rangaistavaksi raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, jos valta-aseman tulkitaan merkitsevän tosiasiallisesti vapaaehtoisuuden puuttumista.

Maarianvaara Jukka
Tasa-arvovaltuutettu

Rantala Marjo
Tasa-arvovaltuutettu - Jukka Maarianvaara